

PHILIPPA RATH

Heinz Schürmann-nal

„A liturgiának és a társadalmi életnek összhangban kell lennie”

Professzor Úrnak mindig is szívügye volt a teológia és a lelkiesség termékeny együttműködése és kölcsönhatása. Ön szerint ma melyek a lelki élet alappillérei?

1965-ben jelent meg Freiburgban *Geistliches Tun* (Lelki cselekvés) címmel egy kis könyvecském, amelyet némileg átdolgozva, kissé beszűkítő alcímmel — *Worte an Mitbrüder* (Néhány szó testvéreimhez) — 1983-ban újból megjelentetett a Johannes-Verlag Einsiedelnben. Változatlanul központi jelentősége van számomra a „proegzisztencia”, a másokért való lét fogalmának, melyet 1972-ben fejtettem ki egy tanulmányban mint a „proegzisztens” Krisztus lényegét, és kimutattam, hogy a „proegzisztenciának” alapvető jelentősége van a keresztények erkölcsi és társadalmi élete szempontjából. Fontos, hogy proegzisztens módon éljünk. A valamilyen *célra* irányuló lét, a *másokért* való lét a Filippi levél szerint (2,6skk.) alapvetően hozzátartozik Jézus lényéhez. Ezt fejezi ki az, hogy Krisztus kiüresítette önmagát, és szolgálai alakot vett fel (*kenózis* és *tapeinózis*). Ebben kell Krisztust követni, a „lefelé ívelő karrierben”, „a világban való életben”, mindig „az utolsó helyen”. — Ez a követelmény minden keresztényre vonatkozik, szerzetesekre éppúgy, mint világiakra. Véleményem szerint ennek nagyon nagy hangsúllyal jelen kell lennie mindenfajta mai lelkiességben.

Miért hangsúlyosabb ma ez a szempont, mint korábban?

Először is egyszerűen azért, mert a Biblia ezt állítja elénk, mint Jézus életmódját. Egyébként, ha a keresztények így élnének, az a társadalmi életet is javítaná. A liturgiának és a társadalmi életnek ma nagyobb összhangban kell lennie. A liturgia nem maradhat elszigetelve, a kicsinyek és szegények iránti elkötelezettséggel együtt kell rá tekintenünk. Ennek az összetartozásnak a jele a diakónus személye. Innen az a követelmény, hogy szentmisét ne ünnepeljünk diakónus nélkül (ahogyan ez a keleti patriarchátusokban ma is természetes), vagy legalábbis a diakónus helyett az oltárnál szolgáló ministráns nélkül. A zsinat csak szolgáló hivatalokról beszél, és a hívek felajánlását jelszerűbben és hatékonyabban is lehetne alakítani. A szegényekért és éhezőkért mondott könyörgés ezt nem helyettesíti. Minden saját arculatú „lelkiességben” a kereszt és a feszület áll a középpontban — ez adja meg a vertikális és a horizontális irányulást.

Mi lenne korunk számára a legmegfelelőbb Krisztus-kép?

Minden kor megtalálta a maga sajátos Krisztus-ábrázolását, a mi korunk is. Ez már nem a gótika és a barokk fájdalmas Krisztusa. A kereszténység jelképeként ma nem tűnik elfogadhatónak a kereszt-

tények számára, és még kevésbé a nem-keresztények számára (noha a szobájuk csendjében imádkozók számára minden korban továbbra is ez a megfelelő). Érzésem szerint korunk Krisztus-képe az „elhagyatott Krisztus”: az Istentől és embertől elhagyott Jézus. Jézus lelki szenvedései nyilvánvalóan sokkal nagyobbak voltak a keresztén, mint a testiek. A szenvedő tömegek számára világszerte a lelki és a szociális elhagyatottság a legnagyobb szenvedés. Az „elhagyott Jézust”, sajnos, nemigen lehet vizuálisan megjeleníteni — legfeljebb utalásszerűen jelezni. Az első három keresztény évszázadban egyáltalán nem létezett feszület, csak korpusz nélküli kereszt.

Lehet, hogy az imádkozó keresztények számára ma ismét ez az üres kereszt lenne az igazi. Egy üres keresztre rávetíthetem a magam belső Krisztus-képét. Egyszerű kereszt egy üres falon: lehet-e ennél bármi alkalmasabb arra, hogy megjelenítse és megtapasztalhatóvá tegye Jézus elhagyatottságát, és az Isten elrejtett arcát — akár nem keresztények számára is?

Istentől elhagyott korban élnénk?

Sokan így érzik. Nekünk, keresztényeknek belülről kell együtt szenvednünk az Istentől távol élő modern emberiséggel, így vállalva részt Jézus elhagyatottságában. Talán még el kell jönnie egy nagy szentnek, aki életével képes példát mutatni az ilyenfajta szolidaritásra. Meg vagyok róla győződve, hogy ezt az ajándékot még meg fogjuk kapni.

Hiszen korunkban olyan megújulási mozgalom csírázik az egyház legbelsejében, amilyenre évszázadok óta nem volt példa. Ennyiben a mi korunk nagy lehetőségeket rejt magában. Ez nem zárja ki, hogy napjainkban a modern ipari társadalomban a hitet és az egyházat nagyon sokan elhagyják, és a következő évtizedekben ez talán még inkább így lesz.

A hit elhagyása ellenére, amit Ön is előre jelez, ma is számtalan ember keres lelki tapasztalatokat — növekvő mértékben az egyházon kívül is. Hogyan értelmezi Professzor Úr ezt a jelenséget?

Némelyek ezt a jelenséget már a „posztmodern” kezdetének jeleként fogják fel; magam inkább a „modernizmuson” belüli kontraszt-jelenségnek látom, mert számos „modernista” vonást mutat. Jelenlegi élmény- és életterünket háromféleképpen jellemezhetjük: társadalmi, szellemtörténeti és egzisztenciális értelemben. *Társadalmi értelemben* az „újkor örökségéért” (1968 óta?) „modernnek” nevezhetjük, mert a „modern ember” a „modernséget” akarja, anélkül, hogy erkölcsileg értékelné, hogy ez jó-e vagy rossz; nem kérdeznek rá arra, ami modern, és mindig azt részesítik előnyben. Ilyen alapon azonban egy olyan valóság, mint az egyház a maga kétezzer évével, csakis „elavult” lehet. — *Szellemtörténetileg* nézve a bennünket körülvevő és meghatározó „objektív szellem” a szekularizmus szelleme, amely mindenütt jelen van, ahol a gazdaság és a technika egy bizonyos civilizációt létrehozott (ezen belül megkülönböztethetünk egy „meztelen” szekularizmust, például az észak- és közép-német térségben, és egy „pompás ruházatú” szekulariz-

must, amely az egyházi hagyományokkal rendelkező területekre jellemző). — Az ember azonban nemcsak szociális lény, nemcsak a „kor szelleme” által meghatározott szubjektum, hanem mindenki egy individuális *egszisztencia* életét éli. A mai ember — Istennek hála! — felfedezte „önmagát”, önmegvalósításra törekszik; magatartása azonban messzemenően „ipszista”. Igazi önmagunk viszont csak önmagunk feladásával valósul meg.

Az emberek szellemi tapasztalatok felé való törekvését is „ipszizmusnak” tartja?

Az emberek manapság önmagukat keresik, és egyúttal „szellemi” tapasztalatokat. Nagy sikere van a keleti meditációnak, a modern „gnózisnak” és az ezoterikának. Ezáltal azonban az ember még nem lépi túl saját „pszichikai terét”; ipszisztikus módon önmagán belül marad. Nem válik „szellemivé”, az „Ige hallgatójává”, nem nyílik meg hitben az önmagát eszkatologikusan-transzcendentáisan kinyilatkoztató Isten és az üdvösségre való meghívás felé. A mi igehirdetésünk aligha kapcsolódhat az ezoterikához úgy, hogy a hitre vezessen. Nekünk „megtérést” (ApCsel 2,39) és személyes hitbeli döntést (vö. Mt 16,16) kell elvárnunk.

Kifejtené ezt kicsit részletesebben?

Nézzük csak meg az egyházközségeinket. Ezek általában a következő képet mutatják. Először is van egy belső „mag” — ezek a valóban elkötelezett és megtért keresztények. A keresztség egymagában még nem tesz kereszténnyé. Mindannyian meg vagyunk keresztelve, de a megtérést mindenkinek magának kell valamikor az élete folyamán pótolnia. A megtérés kritériuma az, hogy szilárdan elhatározom, hogy semmiért a világon nem fordulok el többé Istentől súlyos bűn által (még ha visszaesések elő is fordulhatnak). Ezek a megtértek alkotják tehát egy egyházközség „magját”. E körül helyezkedik el a „résztvevők” köre: nemcsak olyanok, akik mint „katekumenek” most vannak közeledőben, hanem túlnyomórészt olyanok, akik kisebb-nagyobb távolságot tartanak, akik elfogadják, ami tetszésükre szolgál, és elhagyják, ami nem a kedvükre való. A katolikusok túlnyomó többsége ebben az első körben található. Ezek körül helyezkednek el egy második körben a „szimpatizánsok”, akik egyes életszakaszaik „megszentelését” várják el az egyháztól (születéstől a halálig), ezen felül a „saját” karácsonyukat, és ezért továbbra is fizetnek egyházi adót.

És az egyház hogyan viszonyuljon ehhez a három csoporthoz?

Én Erfurtban lakom, és megéltem negyven év marxizmust. A mi tapasztalataink azt mutatják, hogy aki nem tartozik a belső maghoz, az a következő generációban így vagy úgy eltávolodik, és a harmadik generációban a hit számára is elveszett. Ez a közép- és észak-németországi egyház diaszpóra-tapasztalata már a reformáció kora óta. Emellett tekintetbe kell vennünk, hogy az emberek egyharmada teljesen környezetfüggő, vagyis csak azt képes tenni és gondolni, amit mindenki más tesz és gondol. A második harmad szintén többé vagy kevésbé környezetfüggő; csak az utolsó harmad

az, amelyik relatíve független a környezetétől, vagyis „bírja” a diaszpórát. Ez a fejlődés a jövőben a hagyományosan katolikus vidékeken is meg fog nyilvánulni; ne legyenek illúzióink e tekintetben. A népegyháztól, a hagyományos egyháztól el kell búcsúznunk. A pasztorációs munka zömét nem a résztvevők és a szimpatizánsok körének kell szentelnünk; de nem is szabad leírunk őket, mert ezek között — sokszor felismerhetetlenül — sokan lehetnek, akik jönnek és mennek, vagyis közeledők, keresők, potenciális megtérők. Nem utolsó sorban ezeken keresztül tartja az egyház a kapcsolatot a társadalommal. Ha az egyház csak a magot tartaná meg, csakhamar szektává zsugorodna, és minden befolyását elvesztené a nyilvánosságra. Németországon belül a nyugati és a keleti pasztoráció abban különbözik egymástól, hogy a nyugati szövetségi tartományokban (a sokféle szervezet és intézmény révén) főként a résztvevőkre és a szimpatizánsokra irányul, míg keleten, a diaszpórában élő egyházközösségekben a lelkipasztorációnak elsősorban a belső mag támogatására és védelmére kell irányulnia.

Milyen szerepet játszanak az Ön egyházmegyéjében a szerzetesrendek?

Talán meg kell említeni ebben az összefüggésben, hogy századunkban már nem történtek rendalapítások a szó klasszikus értelmében, legalábbis nem nagy horderejűek. Az újonnan induló lelkiségi mozgalmak (movimenti) általában „lelki közösségek”. Ezekben is van egy „kemény mag”, amely az evangéliumi tanácsok szerint él (esetleg világi intézményként). Ezeket általában körülveszi a „résztvevők” köre, esetleg laikus vagy papi csoportokba szervezve. Ezek a lelkiségi mozgalmak általában áldásos hatást tudnak kifejteni a legkülső kör, a szimpatizánsok körében. Így épül fel a karizmatikus mozgalom, a Schönstatt-mozgalom, a Fokoláre és mások. A jövő feladata lesz, hogy ezeket a lelki, személyes közösségeket és a helyi, plébániai közösségeket egymásba integrálja. Ezeknek sokkal jobban egymás felé kell irányulniuk, és kölcsönösen meg kell termékenyíteniük egymást.

Mit jelent ez a klasszikus értelemben vett szerzetesek szempontjából?

A „tökéletesség kánoni állapotában” élőknek tudniuk kell, hogy az ő regulájuk és életmódjuk „a tökéletesség eszköze”, nem maga a tökéletesség. A keresztény tökéletesség az isten- és emberszeretet teljességéből áll (nem az erények összességéből). Sok laikus keresztény (pappá szentelve vagy anélkül) ebben az értelemben tökéletesebb lehet, mint egy szerzetes.

A tökéletes szeretethez elengedhetetlenül hozzátartozik az evangéliumi tanácsok megtartása, legalábbis lélek szerint: úgy éljünk házasságban, mintha nem lennénk házasok, úgy birtokoljunk, mintha nem ragaszkodnánk hozzá, úgy legyünk szabadok, mintha nem lennénk szabadok — ezt követeli Szent Pál minden kereszténytől (vö. 1Kor 7,29-31). „Lelkileg” mindannyiunknak az evangéliumi tanácsok szerint kell élnünk, nemcsak a kánoni állapotú szerzeteseknek. A szerzetesrendek nem sajátították ki az esz-

katologikus-alternatív életmódot — ahogyan a három evangéliumi tanács szerinti életet helyesebben neveznünk kellene —, ezt manapság sokféle formában megélik „a világban”. Az egyház jövője szempontjából fontos, hogy ezt az „eszkatologikus-alternatív életmódot” minden keresztény értékesnek ismerje el. E nélkül az „igazságért, a békéért és a teremtés megőrzéséért” folytatott összes keresztény igyekezet csupán kétes értékű világias vállalkozás marad (kétes értékű, mint minden isteni vonatkozás nélküli világi igyekezet).

Ebben a „rendszerben” milyen értéke lehet még a monasztikus szerzetesrendeknek?

A monasztikus szerzetesrendek a sivatagi atyák remete-életét élik (közösségben), ami a világnak ellentmondó jel — jel-értékű tanúság Istenről, aminek a szekularizmus korában megnőtt a jelentősége. Az egyház anyai és szűzi életet él. A szűzi élet a túlvilági élet elővételezése. A „tanácsok állapota” (lelki értelemben és kánoni értelemben) Jézus és a Szűzanya életmódja. És ezt nem lehet feladni. Ez nem egyházi találmány, hanem a kereszténység lényegéhez tartozik; ez az egyik módja annak, hogy Krisztus keresztjét megéljük. Mindkettőt sajátos módon tanúsítják a monasztikus szerzetesrendek. A monasztikus rendek számára a „helyettesítő vezeklés” különösen fontos. Ezek mindig meg fogják őrizni a jelentőségüket. Sokkal kevésbé fog megmaradni a 19. század számos konkrét célú alapítása, amelyek mögött nincsen saját lelkiség.

A bencés lelkiség egészen sajátos lelkiség, és ez nyilván fennmarad az egyházban a világ végezetéig. Ha egy szellemi mozgalomnak megvan a sajátos színezete, a maga sajátos eszméje, amelyben egy hitigazság különlegesen felfénylik, akkor ez hosszú távon megmarad, mint ajándék az egyház számára. A jóakarát és a „vasfegyelem” önmagában nem biztosít hosszú életet az újabb alapítású szerzeteknek és a világi intézményeknek.

Ezt az alternatív életmódot ma csak erőteljesen a korszellem ellenében lehet megélni. Van Önben megértés a némi kolostorban fellépő elbizonytalanodás iránt?

Az eszkatologikus-alternatív életmóddal kapcsolatban tulajdonképpen nincs helye az elbizonytalanodásnak, ugyanígy a saját lelkiséggel kapcsolatban sem. Az eszkatologikus-alternatív életmód kívülállóknak könnyen „az agyára megy”, ha szabad így kifejeznem magam. De hát az a lényegéhez tartozik, hogy megütközést kelt, hiszen nem e világból való, ezzel azonban öntudatosan kell együtt élni, nevetni kell rajta és továbblépni. A mi hivatásunk bizony ilyen. Természetesen lehetnek különböző vélemények arról, hogyan kell ezt „korszzerűen” élni. De az alkalmazkodásnak csak akkor van jogosultsága, ha nem adja fel az alternatívát.

Minden közösségben vagy társaságban vannak merészen „haladó” és hagyományőrző, „konzervatív” tagok. A két csoportnak azonban nem egy középső állású kompromisszumot kell találnia, hanem a dolog természete szerint kell egyezségre jutnia.

Professzor Úr az imádságot egyszer „a szív cselekedetének” nevezte. Kifejtené ezt most kicsit részletesebben a monasztikus rendekre való tekintettel?

És hogyan válik az imádság tetté?

Szent Benedek regulájában az áll, hogy az istenszolgálatnak semmit elébe ne tegyünk. Átvették a zsolozsma kötelezettségét az egyház megbízásából és az egész egyházért. Ez egyedülálló kötelezettség. A zsolozsma elsősorban istendicséret — belefűzött meditatív olvasmányokkal és rezponzóriumokkal. De nem válik valódi istendicséretté, ha nem kontemplatív szeretetből fakad. Ez viszont feltételezi a kontemplatív odahallgatást és válaszadást. Szükség van még — az előírt szabályokon túl is — az összeszedettséget elősegítő szünetekre előtte és közben is; emellett pedig csendes időszakokra az imádságos lectio divina számára. Kórusimának és személyes imának így belső egységgé kell válnia.

Az „imádkozzál és dolgozzál” nem egymásmellettséget jelent, hanem az „Isten jelenlétében való életet” a munkában és a tétlenségben; az ima közben pedig (főként ürességben és sötétségben) pontosságot és kereső kitaratást. Az imádság mindig a lélek mozgása az éntől elfelé, a Te irányába. Nemcsak Krisztus felé és általa a láthatatlan isteni Te felé, hanem afelé az isteni Te felé is, akivel a felebarátunkban találkozunk, aki a felebarátunkban ragyog fel számunkra. Ez egyfajta lelki odaállás a másik mellé, ami például a közbenjáró imában válik hatékonnyá. Mielőtt még az irgalmasság cselekedeteivel megközelítünk valakit, lélekben kellene közelítenünk hozzá, és imádságos lélekkel kellene hozzálépnünk. Ez a felebaráti szeretet legsajátosabb cselekedete.

Másrészt az imádság iskolájának az a kiindulópontja, hogy Isten akaratát szeretetben azonnal teljesítjük. Az imának és a cselekvésnek át kell hatnia egymást; így minden tett, amelyet Istent keresve és Isten iránti szeretetből fölemelt lélekkel végzünk, végső soron imádság.

Harmathné Szilágyi Anna fordítása